

CRYNODEB
GWEITHREDOL: ASESAD
ARDRAWIAD
IEITHYDDOL
DATBLYGIAD TAI
FFORDDIADWY CONGL
MEINCIAU, BOTWNNOG

Dylan Bryn Roberts a John
Pritchard

Rhagfyr 2010

1. Cyflwyniad

Mae Congl Meinciau yn ddatblygiad tai fforddiadwy a reolir gan Cymdeithas Tai Eryri sy'n cynnwys 12 tŷ 3 ystafell wely sy'n addas i hyd at 5 person yr un – felly'n addas i unigolion, cyplau a theuluoedd sydd un ai wedi neu ar hyn o bryd yn byw neu weithio ym mhlwyfi Botwnnog, Aberdaron neu Tudweiliog am 5 mlynedd. Gallai hyn arwain at o leiaf 24 neu dim mwy na 60 o breswylwyr newydd neu ychwanegol ym mhentref Botwnnog – cynnydd o rhwng 2.6% a 6.5% yn y boblogaeth bresennol o 928 (Cyfrifiad 2001).

Ymateb i'r ymgynghoriad cyhoeddus

Cafwyd ymateb gyda 4 Ysgol Gynradd ac 1 Ysgol Uwchradd lleol, 3 Cyngor Cymuned (Aberdaron, Tudweiliog a Botwnnog) a Partneriaeth Cymunedau'n Gyntaf Pen Llŷn a 4 aelod o'r cyhoedd. Er nad yw ymateb y cyhoedd yn ddigonol i fod yn gynrychioladol mae eu sylwadau wedi eu cynnwys yn yr Adroddiad ond bod y pwysiad cronus a roddir iddynt yn is gan nad ydynt yn wyddonol ddilys. Wedi dweud hynny, nid oedd cywain ymateb cyhoeddus yn allweddol i'r gwaith peilot – yn arbennig gan nad oedd gwneuthuriad ieithyddol y tenantiaid yn hysbys i'r cyhoedd bryd hynny. Aethpwyd yn benodol am farn 'gynrychioladol' Cyngorau Cymuned a hynny ar ôl i'r wybodaeth am wneuthuriad ieithyddol y tenantiaid ddod i'r amlwg, ac felly roedd yr ymateb a gafwyd yn seiliedig ar y ffaith bod 100% o'r tenantiaid a'u partneriaid yn gallu siarad Cymraeg ac mai Cymraeg yw'r iaith a siaredir amlaf gan 85.7% o'r tenantiaid a'u teuluoedd. Wele tabl 1 isod am fanylion pellach:

2. Mesuryddion asesiad ardrawiad iaith

1. Faint o deuluoedd tenantiaid y datblygiad sy'n siarad Cymraeg? Ydy hyn yn gyfesur i ganran siaradwyr Cymraeg y gymuned leol?

Sylwadau:

1. Gwybodaeth gefndirol

Yn 2001 roedd rhwng 73% a 77% o'r boblogaeth ar draws 3 plwyf Botwnnog (76.9%), Aberdaron (75.2%) a Tudweiliog (73.6%) yn siarad Cymraeg, sy'n rhoi canran ar gyfartaledd o 75.2%. Mewn cymhariaeth mae'r canran sy'n gallu siarad a darllen ond ddim yn ysgrifennu Cymraeg yn llai cadarnhaol – Aberdaron 68%, Botwnnog 73.2% a Tudweiliog 70.6%. Pe cai'r ffigyrau siaradwyr Cymraeg eu hadlewyrchu yn y datblygiad tai byddai'n golygu fod rhwng 18 a 45 o'r preswylwyr yn ddwyieithog gyda rhwng 6 a 15 yn ddi-Gymraeg. Dyma'r wybodaeth fyddai'n deillio o gyflawni Cam 1 y fethodoleg (asesiad ardrawiad ieithyddol datblygiadau tai fforddiadwy) pan gyflwynir cais cynllunio ar gyfer y datblygiad tai. Dengys cymhareb gyda canlyniadau Cyfrifiad 1991 y gwelwyd gostyngiad o bron 6% yng nghanran siaradwyr Cymraeg y tri plwyf – gostyngiad o 3.8% (o 79%) yn Aberdaron, gostyngiad o 3.2% (o 80.1%) ym Botwnnog a gostyngiad enfawr o 10.9% (o 84.5%) yn Nhudweiliog. Mae mewnlifiad ac allfudo pobl ifanc yn ffactorau posibl i esbonio'r gostyngiad hwn ond nid oedd modd ymchwilio'n fanwl iddynt o fewn yr amserlen.

3. A: Proffil ieithyddol tenantiaid

Mae Tabl 1 Atodiad A yn amlygu proffil ieithyddol y tenantiaid sy'n casglu:

- iaith mae'r teulu (tenantiaid) yn ei siarad amlaf fel % = 87.5% Cymraeg gyda
 - 100% o'r tenantiaid yn siaradwyr Cymraeg – cyfanswm o 10 cwpl a 2 denant sengl.
 - 100% o bartneriaid tenantiaid yn siaradwyr Cymraeg.
 - Cymraeg yw iaith cartref 9 o'r 12 tenantiaid gyda 3 yn siarad Cymraeg a Saesneg.
 - Cymraeg yw'r iaith mae'r teulu yn ei siarad amlaf gan 10 o deuluoedd tenantiaid, gydag 1 teulu yn siarad Cymraeg a Saesneg ac 1 teulu yn siarad Saesneg.

O ystyried y data uchod, gwelir fod cyfansoddiad ieithyddol y tenantiaid a'u teuluoedd/partneriaid yn uwch (87.5%) na chanran siaradwyr Cymraeg plwyf Botwnnog (76.9%). Ym Botwnnog ac nid ar wasgar ar draws y tri plwyf fydd tenantiaid yn byw, felly canolbwyntiwyd ar blwyf Botwnnog yn unig.

4. B: Proffil cymunedol

- % siaradwyr Cymraeg ward etholiadol Botwnnog sef 76.9% yn ôl Cyfrifiad 2001. (80.1% yn ôl Cyfrifiad 1991.)

5. B: Proffil Ysgolion y dalgylch

- % disgyblion o gartrefi Cymraeg Ysgol Gynradd Pont y Gof sef 61% a % disgyblion o gartrefi Cymraeg Ysgol Uwchradd Botwnnog sef 77%. Cyfanswm cronrus o 69%

6. Casgliad

A	B	
% teuluoedd (tenantiaid) sy'n siarad Cymraeg amlaf	% Siaradwyr Cymraeg y ward etholiadol Botwnnog (Cyfrifiad)	% Nifer disgyblion o gartrefi Cymraeg Ysgol Pont y Gof ac Uwchradd Botwnnog (holiadur ysgol):
		Pont y Gof Ysgol Uwchradd Botwnnog
		61% 77%
	76.9%	69%
87.5%	72.9%	

Yn yr achos hwn mae A yn fwy na B sy'n golygu fod datblygiad Congl Meinciau yn +1 sgôr Cadarnhaol sy'n golygu bydd y preswylwyr y datblygiad yn atgyfnerthu a chynyddu canran siaradwyr Cymraeg ward Botwnnog, a hynny oddeutu 14%. Er hynny, yn gyffredinol, dylid pwylo o ran defnyddio cymhareb rhwng patrwm siarad clwstwr bychain o bobl ar y naill law a gallu poblogaeth i siarad yr iaith ar y llall. Yn benodol yn achos cymuned Botwnnog diau fod gallu gyfystyr â defnyddio'r iaith yn rheolaidd.

Dyfarniad a Sgôr cronrus:

+1.0 Cadarnhaol.

Mesurau lliniaru effeithiau negyddol neu hyrwyddo'r iaith Gymraeg:

1. Hyfforddiant anwytho tenantiaid Congl Meinciau > dylai bwysleisio patrwm defnydd iaith Botwnnog a'r dalgylch a phwysigrwydd iaith a diwylliant i'r ardal.

2. Pa effaith gaiff y datblygiad ar ddefnydd cymdeithasol plant o'r Gymraeg mewn ysgolion cynradd ac uwchradd lleol?

Sylwadau:

1. A: Proffil ieithyddol tenantiaid

- 87.5% o'r teuluoedd (tenantiaid) sy'n siarad Cymraeg amlaf gyda:
 - 10 teulu Cymraeg sef 36 unigolion (18 oedolyn ac 18 plentyn), 1 teulu dwyieithog o 3 unigolion (2 oedolyn ac 1 plentyn) ac 1 teulu Saesneg (2 oedolyn ac 1 plentyn).
- 57.1% (neu 4 allan o 7) o blant tenantiaid yn defnyddio Cymraeg yn unig mewn gweithgareddau cymdeithasol a 28.6% (neu 2) yn defnyddio Cymraeg a Saesneg neu yn defnyddio Cymraeg a Dwyieithrwydd ac
 - 14.3% (neu 1) yn defnyddio Saesneg yn unig.
- Felly 18 plentyn – 16 o gartref Cymraeg, 1 plentyn o gartref dwyieithog ac 1 plentyn o gartref Saesneg. Mae hyn yn cyfateb i 10 plentyn sydd mewn Ysgol Gynradd (5 yn Llanbedrog, 4 eisoes ym Mhont y Gof ac 1 mewn Ysgol anghenion arbennig), 7 sydd ar hyn o bryd o dan 3 oed, ac 1 disgybl sydd eisoes yn Ysgol Uwchradd Botwnnog.

2. B: Proffil Ysgolion – iaith gymdeithasol plant ysgol

leithyddol	Uwchradd Botwnnog:	Pont y Gof, Botwnnog:	Cymraeg – Cymraeg gan amlaf (100% - 75%)		Cymraeg a Saesneg gan amlaf (50%-50%)		Saesneg gan amlaf – Saesneg (25%-0%)	
laith disgyblion:	Clwb Brecwast	Amherthnasol	-	-	-	-	-	-
	Amser chwarae	Cymraeg	100%	75%	-	-	-	-
	Yn adeiladau'r Ysgol	Cymraeg	100%	100%	-	-	-	-
	Wrth y bwrdd amser cinio	Cymraeg	100%	100%	-	-	-	-
	Yn y dosbarth	Cymraeg	100%	100%	-	-	-	-
	Clwb ar ôl Ysgol	Cymraeg	100%	75%	-	-	-	-
	Cyfanswm ar gyfartaledd	100%	90%	-	-	-	-	-

3. Casgliad

A			B	
% teuluoedd (tenantiaid) sy'n siarad Cymraeg amlaf	% plant oed ysgol (tenantiaid) sy'n siarad Cymraeg yn unig mewn gweithgareddau cymdeithasol	% plant oed ysgol (tenantiaid) sy'n siarad cyfuniad o Gymraeg/Saesneg neu Cymraeg/Dwyieithrwydd mewn gweithgareddau cymdeithasol	% iaith gymdeithasol plant Ysgol	
	57.1%	28.6%	Pont y Gof	Ysgol Uwchradd Botwnnog
87.5%	85.7%		90%	100%
86.6%			95%	

Yn yr achos hwn mae A yn llai na B sy'n golygu fod datblygiad Congl Meinciau yn -1 sgôr negyddol. Ond o fabwysiadu band sgôr +/-10% mae A = B sydd yn rhoi sgôr 0 Niwtral. Diau bod canrannau A a B yn adlewyrchu sefyllfa ieithyddol iachus yn y gymuned sydd ymhell uwchlaw y trothwy 70% ar gyfer gwarantu cynaldwyedd ieithyddol cymunedau. Yn y cyd-destun penodol hwn felly mae sgôr Niwtral yn golygu cynnal y patrwm presennol o ran defnydd cymdeithasol uchel o'r Gymraeg.

Dyfarniad a Sgôr cronus:	0 Niwtral
Mesurau lliniaru effeithiau negyddol neu hyrwyddo'r iaith Gymraeg:	1. Pennaeth Ysgol Pont y Gof i ystyried priodoldeb mabwysiadu argymhellion 3.3. Hyfforddiant Gemau Buarth, 5.1. Cynllun i wobrwyo'r defnydd o'r Gymraeg ymysg disgyblion, 5.2. Cynllun 'buddy' buarth/Pencampwr iaith, 5.3. Cyngor Ysgol i hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg o 'Arolwg Defnydd Cymdeithasol o'r Gymraeg gan blant sector cynradd Gwynedd' i'w mabwysiadu'n lleol er mwyn cynnal ac atgyfnerthu'r Gymraeg.

3. Pa effaith gaiff y datblygiad ar ddefnydd cymdeithasol o'r Gymraeg yn y gymuned leol (sef rhwydweithiau a gweithgareddau cymdeithasol megis Carnifal, Gwyliau, a chymdeithasau, sefydliadau a mudiadau megis Cyngor Cymuned a Grwpiau Gwirfoddol lleol?)

Sylwadau:

1. A: Proffil ieithyddol tenantiaid

- O ran iaith mae'r teulu yn ei siarad amlaf adref mae 87.5% yn siarad Gymraeg.
- 69.6% (neu 16) o drigolion newydd (pobl a phlant) yn siarad Gymraeg yn unig mewn gweithgareddau cymdeithasol a 26.1% o drigolion newydd yn siarad cyfuniad o Gymraeg a Saesneg, neu yn defnyddio cyfuniad o Gymraeg a Dwyieithrwydd (neu 6)
 - gydag 1 person yn defnyddio Saesneg yn unig.
 - Wrth i blant tenantiaid Congl Meinciau gymdeithasu ymysg eu gilydd ac yn y pentref, mae'n debygol mai Gymraeg fydd prif iaith y cyfathrebu – yn arbennig hefyd wrth ystyried dylanwad ieithyddol cronus Ysgol Pont y Gof fel pwerdy neu gatalydd iaith lleol. Mae 61% o ddisgyblion Ysgol Pont y Gof yn hanu o gartrefi Gymraeg (a 39% naill ai o gartrefi Saesneg neu ddwyieithog - 14% o gartrefi Saesneg a 25% o gartrefi dwyieithog). Erbyn Ysgol Uwchradd Botwnnog mae'r canran yn cynyddu i 77%.

2. B: Proffil Ysgolion

Ar gyfartaledd fel canran, yn ôl 5 ysgol mae lefel bywiogrwydd y Gymraeg yn y gymuned yn 85.5% neu 'rhwng 100% a 71%.

3. B: Proffil Cymunedol

Ar gyfartaledd fel canran, yn ôl 3 Cyngor Cymuned lleol (Aberdaron, Botwnnog a Tudweiliog) mae lefel bywiogrwydd y Gymraeg yn y gymuned hefyd yn 85.5% neu 'rhwng 100% a 71%.

4. Casgliad

A			B
% teuluoedd (tenantiaid) sy'n siarad Cymraeg amlaf	% preswylwyr (tenantiaid) sy'n siarad Cymraeg yn unig mewn gweithgareddau cymdeithasol	% preswylwyr (tenantiaid) sy'n siarad cyfuniad o Gymraeg/ Saesneg neu Cymraeg/ Dwyieithrwydd mewn gweithgareddau cymdeithasol	% lefel bywiogrwydd y Gymraeg yn y gymuned leol
	69.6%	26.1%	
87.5%	95.6%		
91.5%			85.5%

Yn yr achos hwn mae A yn fwy na B ond o ddilyn y band +/-10% mae A = B sy'n golygu fod datblygiad Congl Meinciau yn sgôr 0 Niwtral. Gan fod A yn fwy na B bydd yr effaith yn debygol o atgyfnerthu'r Gymraeg.

Mae 36 unigolyn mewn 10 teulu sy'n arddel y Gymraeg (allan o 12 teulu a chyfanswm o 42 unigolyn) yn fas critigol sy'n debygol o arwain at gynnal ac atgyfnerthu ethos Cymraeg a Chymreig y gymuned leol. Ond dylid gofalu nad yw dylanwad iaith cartref Saesneg/dwyieithog dau deulu yn ymestyn ei effaith ar blant eraill y datblygiad ac yn y pentref a'r ysgol.

Dyfarniad a Sgôr cronus:	0 Niwtral
Mesurau lliniaru effeithiau negyddol neu hyrwyddo'r iaith Gymraeg:	1. Dylai hyfforddiant anwytho tenantiaid arwain at sbarduno a cymell tenantiaid i gyfranogi'n llawn yn y gymuned leol sy'n rhoi bri naturiol i'r Gymraeg fel rhan o wead y gymuned. Gallai hynny ddylanwadu ar agweddau unigolion at y Gymraeg allai yn ei dro arwain at newid arfer iaith gyda'r teulu – yn arbennig os mai'r Gymraeg yw'r <i>modus operandi</i>.

4. Beth fydd effaith tebygol dyfodiad stoc tai gwag ar sefyllfa ieithyddol pentrefi eraill yr ardal? A fydd yn debygol o gyfrannu at raddfa mewnfudo pobl di-Gymraeg i'r ardal a graddfa allfudo siaradwyr Cymraeg o'r ardal?

Sylwadau:

1. A: Proffil ieithyddol tenantiaid (a thenantiaid/prynwyr stoc tai gwag)

Dengys bod 1 tenant yr un yn byw ym Motwnnog, Sarn Melltym, Nanhoron, Garn Fadrun, Aberdaron a Bryncroes - y cyfan o fewn ffiniau 'byw/gweithio' y tri plwyf (6), a bod 1 tenant yr un yn byw ym Mynytho, Llanbedrog, Llannor, Abererch, Trefor ac Y Ffôr (6). O ran daliadaeth y tai ddaw yn wag dengys bod:

- 4 yn dai rhent landlord preifat,
- 2 yn dai rhent Cartrefi Cymunedol Gwynedd (Cyngor Sir cynt),
- 2 yn dai rhent stad breifat (amod tenantiaeth yw bod yn gyflogedig gan y stad) a
- 4 yn dai aelodau'r teulu.

Felly gall rhwng 4 ac 8 o'r uchod gael eu rhentu allan a 4 eu gwerthu gan y landlord preifat ar y farchnad agored er bod y farchnad honno yn ddistaw ar hyn o bryd a phrisiau'n isel.

Mae natur wasgaredig tai gwag y tenantiaid yn golygu na chaiff eu hymadawiad yr un effaith ieithyddol arwyddocaol a phe byddai dyweder 3 neu 4 teulu yn gadael un pentref gwledig bychain.

Ymhen deuddeg mis bydd angen cynnal Cam A 4 o'r fframwaith methodoleg sef sefydlu % cyfartaledd cronrus iaith tenantiaid a prynwyr newydd a chymharu hynny gyda cyfanswm cronrus siaradwyr Cymraeg holl wardiau'r stoc tai gwag sef 73.7%.

2. B: % cyfartaledd siaradwyr Cymraeg holl wardiau etholiadol y stoc tai gwag

3. Casgliad

Dengys felly bod y tenantiaid yn deillio o bentrefi gwahanol wasgaredig o fewn Llŷn a chyrion Eifionydd. Mae maint poblogaeth y pentrefi hyn hefyd yn awgrymu mai isel fyddai effaith ieithyddol dyfodiad 1 teulu di-Gymraeg i eiddo gwag. Er enghraifft yn ôl Cyfrifiad 2001 roedd poblogaeth Llanbedrog yn 1,020 ac Abererch yn 1,436. Y rhagdybiaeth ar ei waethaf felly yw na fyddai 1 tŷ gwag gyda tenant neu brynwyr di-Gymraeg mewn 12 pentref gwahanol yn cael unrhyw effaith ieithyddol andwyol ar y Gymraeg. Ond mewn rhai amgylchiadau gallai hynny ddibynnu ar iaith a natur cymeriad preswylwyr newydd, ac effaith hynny ar ganran y boblogaeth ddwyieithog ac uniaith. Diau y byddai unrhyw blant oed ysgol yn dysgu Cymraeg yn unol â pholisi addysg Gwynedd, ond ni ddylid diystyru'r ffaith y gall nifer cymharol fechan o fewnfudwyr gael effaith negyddol ar gymunedau os yw'r boblogaeth yn isel a gwledig. Mae angen pwylo felly cyn dod i farn gyffredinol bendant ar sail niferoedd isel. Ar hyn o bryd mae'n amhosibl rhagweld natur ieithyddol aelwydydd 'gwag' ond mae'r effaith ieithyddol yn isel doed a ddelo.

Natur yr eiddo	Posibilrwydd o ddenu tenant	Posibilrwydd o ddenu perchennog newydd
4 tŷ eiddo landlord preifat	4	4
2 dy Ystâd	2	-
2 dy Cymdeithas Tai	2	-
[Llai 4 tŷ aelodau teulu'r tenantiaid]	0	-

A	B
% cyfartaledd cronrus o denantiaid a prynwyr newydd	% cyfartaledd siaradwyr Cymraeg holl wardiau etholiadol y tai
X%	X%

Gan nad yw Cam 4 wedi ei gyflawni eto nid oes modd rhoi dyfarniad sgôr terfynol yn awr yn achos datblygiad Congl Meinciau. Mae'r effaith ieithyddol yn isel oherwydd natur wasgaredig y tai gwag felly rhoddir sgôr 0 Niwtral yn ddarostyngedig i ganlyniad cyflawni Cam 4 ymhenn blwyddyn.

Dyfarniad a Sgôr cronrus:	0 Niwtral (yn ddarostyngedig i gynnal Cam A 4.)
Mesurau lliniaru effeithiau negyddol neu hyrwyddo'r iaith Gymraeg:	

4(i) Ydy'r datblygiad yn debygol o ddylanwadu ar raddfa mewnfudo pobl di-Gymraeg i'r ardal?

Sylwadau:

1. Gwybodaeth gefndirol

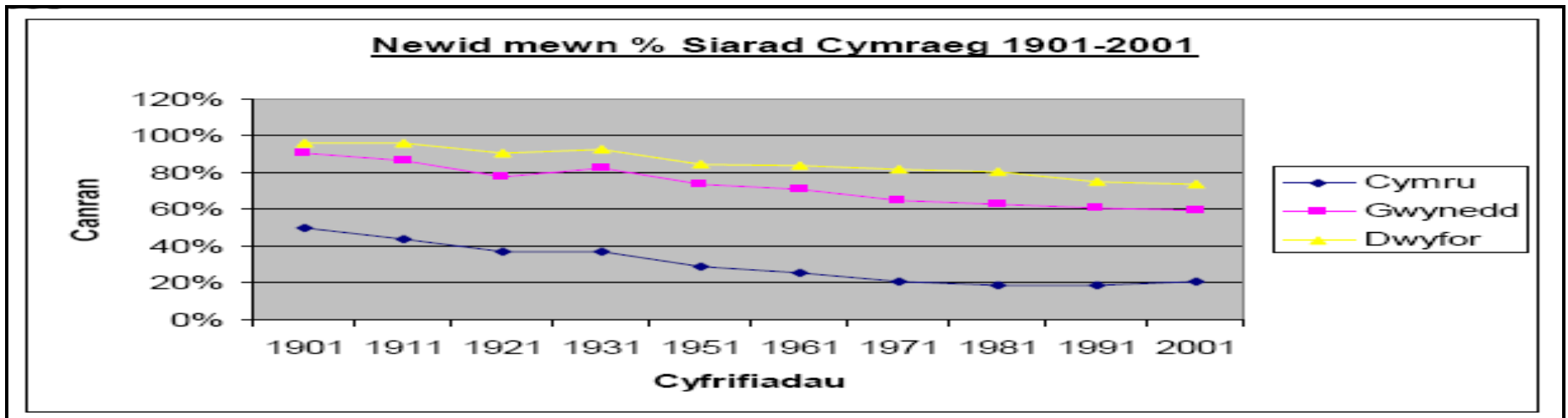
Gwynedd

Bob blwyddyn rhwng 1999 a 2004, ar gyfartaledd derbyniodd Gwynedd 600 o bobl o'r DU. Dros yr un cyfnod derbyniodd Wunedd 3,500 o bobl yn mudo i fewn ac fe adawodd 2,800 o bobl o'r ardal. Mae'r mewnlif yma yn cyferbynnu a 29 pob mil o boblogaeth, y 6ed uchaf yng Nghymru, a gyda llif allan o 24 pob mil, y 4ydd uchaf yng Nghymru. O fewn Gogledd Orllewin Cymru roedd y mwyafrif o fudwyr yn dod o Ogledd Gorllewin Lloegr (dros 42%) ac o Ganolbarth Gorllewin Lloegr (tua 16%).

Dwyfor

Dengys diagram 1 isod y cafwyd ar y cyfan ostyngiad cyson yng nghanran siaradwyr Cymraeg Cymru dros y ganrif ddiwethaf, ag eithrio cyfrifiad 2001 ple cafwyd cynnydd bychain (2.1%), gyda canrannau siaradwyr Cymraeg Dwyfor yn parhau yn gymharol uchel o'i gymharu â sefyllfa Gwynedd a Chymru.

Diagram 1: Newid mewn canran % siarad Cymraeg 1901-2001 Dwyfor, Gwynedd a Chymru

Er hyn, mae Dwyfor hefyd wedi profi gostyngiad cyson yng nghanran y boblogaeth sy'n siarad Cymraeg dros y blynyddoedd diwetha f. Yn ôl Dr Delyth Morris, hyd at 1971, allfudo oedd yn bennaf gyfrifol am y dirywiad yn y ganran o siaradwyr Cymraeg, ond ers 1981, gwelwyd mai mewnfudo ymhlith y di-Gymraeg fu'n bennaf gyfrifol am y newid ieithyddol. Rhwng 1981 ac 1991, cynyddodd canran pobl di-Gymraeg o 19% i 25% o'r boblogaeth gyfan. Erbyn 2001, yr oedd 27% o boblogaeth Dwyfor yn ddi-Gymraeg. Dengys peth tystiolaeth hefyd nad oedd rhai rhieni Cymraeg yn trosglwyddo'r iaith i'w plant. Yn 2001, roedd 10% o deuluoedd Gwynedd gyda'r ddau riant yn siarad Cymraeg ond â phlant 3-4 oed nad oedd yn siarad yr iaith. Dengys bod y mewnlifiad cynyddol o boblogaeth ddi-Gymraeg i Ddwyrfor ar ôl 1981 i'w briodoli'n rhannol i economi de ddwyrain Lloegr yn 'gorboethi' gan arwain at gynnydd ym mhrisiau tai a symudiad pobl fwyfwy tua'r gorllewin i chwilio am eiddo rhatach.

Tra bod mewnfudo i Ddwyrfor wedi arafu rhwng 1991-2001, roedd y nifer o fewnfudwyr yn parhau'n eithaf sylweddol - yn y 12 mis cyn Cyfrifiad 2001, mudodd 5,780 o bobl i Wynedd, gyda 60% ohonynt yn dod o Loegr. Y tebygolrwydd ymhlith y 40% mewnfudwyr eraill yw iddynt naill ai symud o fewn Cymru a Gwynedd neu o wledydd tramor. Dylid nodi hefyd y gallai nifer cymharol fechan o fewnfudwyr gael effaith negyddol ar gymunedau os yw'r boblogaeth yn isel a gwledig – er enghraifft, er mai ond 65 person di-Gymraeg ymgarthfodd yn Nhudweiliog (Dwyfor) rhwng 1991-2001, roedd yn cyfateb i ostyngiad o 10% yng nghanran y siaradwyr Cymraeg.

2. Ymateb cymunedol

- Effaith y datblygiad ar fewnfudo/allfudo a diboblogi gwledig yn arbennig ymhlith pobl ifanc (c17)
 - “Mae'n bosibl i'r datblygiad gael effaith ar fewnfudo. Mae'r teuluoedd fydd yn symud i'r tai newydd yn byw ym Mhen Llŷn yn barod, felly fe fydd yna ddeuddeg o dai yn dod yn wag gyda'u gilydd. Rwyf yn gwybod fod rhai o'r tai yma mewn cyflwr gwael ac yn fwy na thebyg byddant yn cael eu gwerthu ar y farchnad agored, ac mae posibilrwydd bydd cyfran uchel o'r tai yn mynd yn dai haf neu dai i fewnfudwyr, o'r tu allan i Wynedd.”
 - “Cadarnhaol – er nad yw hyn yn dilyn o anghenraid.”
 - “Cadarnhaol – os ydy'r gwaith ar gael iddynt.”
 - “Ddim yn gwybod.”

3. Barn Ysgolion y dalgylch - Pa effaith gaiff adeiladu 12 tŷ preswyl fforddiadwy ar natur symudedd poblogaeth y tri plwyf? – ymateb gan 2 ysgol

<u>Uwchradd Botwnnog</u>	<u>Crud y Werin Aberdaron</u>	<u>Llidiardau, Rhoshirwaun</u>	<u>Pont y Gof, Botwnnog</u>	<u>Tudweiliog</u>
-	Dim yn rhagweld unrhyw newid	Arwain at fwy o fewnfudo	-	Arwain at fwy o fewnfudo

4. Casgliad

Yn uniongyrchol nid yw'n debygol y caiff y datblygiad tai ar gyfer pobl leol ddylanwadu ar raddfa mewnfudo i Ben Llŷn er bod 2 ysgol o'r farn y gallai. Serch hynny dros amser gall cyfran o'r 12 tŷ gwag yn y pentrefi cyfagos gael eu rhentu neu eu prynu gan fewnfudwyr unai fel cartref newydd neu dŷ haf. Ond fel a nodwyd eisoes nid yw'r cyfanswm o 1 tŷ mewn 12 pentref yn mynd i gael unrhyw effaith arwyddocaol ar batrwm neu duedd mewnlifiad i'r ardal – yn arbennig o gofio graddfa'r mewnlifiad. Heb gynnal Cam A 4 nid oes modd rhagdybio'r patrwm tebygol ymlaen llaw gan fod cynifer o ffactorau yn dylanwadu ar iaith tenant neu berchennog tai gweigion ym Mhen Llŷn. Yn gyffredinol felly cesglir na fyddai'r datblygiad o'r graddfa bychain hwn yn dylanwadu ar y patrwm mewnfudo felly y dyfarniad sgôr yw...

Dyfarniad a Sgôr cronus:

0 Niwtral (yn ddarostyngedig i gynnal Cam A 4.)

Mesurau lliniaru effeithiau negyddol neu hyrwyddo'r iaith Gymraeg:

4(ii) Ydy'r datblygiad yn debygol o ddylanwadu ar raddfa allfudo siaradwyr Cymraeg o'r ardal?

Sylwadau:

1. Gwybodaeth gefndirol

Dengys ar gyfartaledd bod 5.1% yn allfudo o Wynedd yn flynyddol rhwng 2000 – 2004.

Tabl 2: Poblogaeth y 3 plwyf 2001 - 2007

Ward	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aberdaron	1,017	1,057	1,065	1,043	1,063	1,063	1,046
Botwnnog	981	923	925	930	954	950	970
Tudweiliog	783	828	813	833	815	804	800

Yn ôl proffil ystadegol ward Botwnnog a Tudweiliog ar sail Cyfrifiad 2001, symudodd 49 unigolyn i'r ardal a 43 allan o'r ardal.

Rhwng 2001 a 2007 dengys y patrwm symudedd poblogaeth canlynol yn y tri plwyf – cynnydd bychain o 29 (neu 2.7%) yn Aberdaron, lleihad o 9 (neu 0.9%) ym Botwnnog a chynnydd o 17 (neu 2.1%) yn Nhudweiliog – cyfanswm o 37 (neu 3.9%) unigolyn ychwanegol.

2. Ymateb cymunedol

- Effaith y datblygiad ar fewnfudo/allfudo a diboblogi gwledig yn arbennig ymhlith pobl ifanc (c17)
 - “Cadarnhaol – er nad yw hyn yn dilyn o anghenraid.”
 - “Cadarnhaol – os ydy’r gwaith ar gael iddynt.”
 - “Ddim yn gwybod.”

3. Barn Ysgolion y dalgylch - Pa effaith gaiff adeiladu 12 tŷ preswyl fforddiadwy ar natur symudedd poblogaeth y tri plwyf? – ymateb gan 2 ysgol

<u>Uwchradd Botwnnog</u>	<u>Crud y Werin Aberdaron</u>	<u>Llidiardau, Rhoshirwaun</u>	<u>Pont y Gof, Botwnnog</u>	<u>Tudweiliog</u>
Arwain at leihad mewn allfudo	Dim yn rhagweld unrhyw newid	Arwain at leihad mewn allfudo	Arwain at leihad mewn allfudo	-

4. Casgliad

Mae 11 o'r 12 tenant yn deuluoedd gyda phlant ac yn gweithio'n lleol – felly'n llai tebygol o fod yn y categori pobl ifanc sy'n allfudo. Mae bodolaeth 12 tŷ fforddiadwy sy'n targedu pobl lleol ym Motwnnog yn cyfrannu at leihau rhywfaint ar y canran sy'n gorfod chwilio ymhellach am dŷ fforddiadwy. Er hynny mae'n bosibl y byddai dyfodiaid cyflogaeth newydd yn sgil y Ganolfan Fenter yn gallu cyfrannu rhywfaint at atal y patrwm o allfudo ymhlith pobl ifanc, ond gan nad yw'r Ganolfan yn weithredol eto nid oes modd sefydlu graddfa'r cyfraniad hwnnw. Diau y gallai'r ffaith fod 12 tŷ ar gael i bobl lleol fod yn ffactor dros gymell rhai o allfudwyr o'r ardal i symud yn ôl maes o law fel bydd tenantiaeth yn newid dwylo – ond byddai hynny'n rhagdybio nad ydynt yn gallu fforddio tŷ ar y farchnad agored. Er bod sawl aelod o'r cyhoedd a 3 ysgol Gynradd o'r farn y gallai'r datblygiad ddylanwadu ar raddfa allfudo, diau nad dyna fyrdwn pennaf datblygiadau tai lleol. Yn gyffredinol felly cesglir na fyddai'r datblygiad o'r graddfa bychain hwn yn dylanwadu ar y patrwm allfudo felly y dyfarniad sgôr yw...

Dyfarniad a Sgôr cronrus:

0 Niwtral

Mesurau lliniaru effeithiau negyddol neu hyrwyddo'r iaith Gymraeg:

1. Yn ddelfrydol mewn hinsawdd economaidd anodd dylai Cymdeithas Tai Eryri geisio sicrhau bod tenantiaeth cyfran o unedau busnes y Ganolfan Fenter yn arwain at greu cyflogaeth lleol newydd i bobl ifanc fyddai fel arall yn debygol o adael yr ardal i chwilio am waith.

3. Cyfanswm Dyfarniad a Sgôr cronrus

Cwestiwn	Dyfarniad Sgôr	Disgrifiad o'r mesuryddion
1	+1 Cadarnhaol	Faint o deuluoedd (tenantiaid) y datblygiad sy'n siarad Cymraeg? Ydy hyn yn gyfesur i ganran siaradwyr Cymraeg y gymuned leol?
2	0 Niwtral	Pa effaith gaiff y datblygiad tai ar ddefnydd cymdeithasol plant o'r Gymraeg mewn ysgolion cynradd ac uwchradd lleol?
3	0 Niwtral	Pa effaith gaiff y datblygiad tai ar ddefnydd cymdeithasol o'r Gymraeg yn y gymuned?
4	0 Niwtral (yn ddarostyngedig i gwblhau Cam A 4)	Beth fydd effaith tebygol dyfodiad stoc tai gwag ar sefyllfa ieithyddol pentrefi eraill yr ardal? A fydd yn debygol o gyfrannu at raddfa mewnfudo pobl di-Gymraeg i'r ardal a graddfa allfudo siaradwyr Cymraeg o'r ardal?

Yn achos datblygiad Congl Meinciau mae'r dyfarniad sgôr yn +1 Cadarnhaol o ran effaith ar y Gymraeg.

1. Mesurau i integreiddio cyfleoedd i hyrwyddo'r iaith Gymraeg gyda chyfleoedd a swyddogaethau adfywio cymunedol ehangach.

Cyffredinol

Gweledigaeth Gwynedd ar y Cyd: *“Erbyn 2021, ein gweledigaeth yw y bydd Gwynedd wedi croesawu sialensiau a chyfleoedd byd newidiol er mwyn dod yn gymuned fwy bywiog, ffyniannus, agored a chydlynol sydd yn gwerthfawrogi ac yn hyrwyddo ei asedau diwylliannol a naturiol unigryw gan wneud cyfraniad cadarnhaol tuag at fyd mwy cynaliadwy”.* Cynlluniau Gwynedd ar gyfer rhaglenni amrywiol megis Cynllun Datblygu Gwledig Cymru, Rhaglen Cydgyfeirio Gorllewin Cymru a'r Cymoedd a'r Rhaglen Cydweithio Tiriogaethol Iwerddon Cymru (Interreg 4a) a nifer o raglenni strategol eraill sy'n ceisio adfywio cymunedau. Nod o geisio “Cynnal ac adeiladu ar gymeriad unigryw Gwynedd, manteisio ar gyfleoedd a ddaw yn sgil y diwylliant a'r iaith Gymraeg. Mae'r strategaeth hon yn cydnabod bod adfywio yn llawer mwy na datblygu economaidd ar lefel leol, a'i fod yn cynnwys ffactorau cymdeithasol, diwylliannol ac amgylcheddol yn ogystal â'r ffactorau economaidd.”

Diffiniad Gwynedd o adfywio yw: *‘Ymdrech fwriadol i wella ardaloedd yn economaidd, yn amgylcheddol ac yn gymdeithasol er mwyn creu cymunedau iach, llewyrchus, deinamig a chynaliadwy gyda lle amlwg a chanolog i'r iaith Gymraeg’.*

Mesur 1: Cynlluniau Ardal Adfywio Pwllheli a Llŷn

Bydd y *Cynlluniau Ardal* yn fodd i danlinellu tueddiadau lleol unigryw gan gynnwys cyfleoedd a bygythiadau lleol. Byddant yn nodi'r heriau mwyaf perthnasol i'r ardal dan sylw, gan arwain at adnabod blaenoriaethau daearyddol lleol. Caiff pob *Cynllun Ardal* ei lunio ar y cyd gyda thrigolion, sefydliadau a chymunedau'r ardal honno. Disgwylir y bydd y *Cynlluniau Ardal* yn sicrhau bod y blaenoriaethau thema a nodir yn y *Strategaeth Adfywio* yn cael eu teilwra i gwrdd ag amgylchiadau'r ardaloedd unigol. O'r herwydd bydd pob Cynllun Ardal yn wahanol a gyda'i gymeriad lleol ei hun.

Mae gogwydd daearyddol i Gynllun Ardal ond hefyd sefydlir ‘Cymuned o ddiddordeb’ – onid oes angen sefydlu gweithgor i gynrychioli cymuned ar gyfer y Gymraeg? Gallai un aelod o Gynllun pob Ardal gymryd cyfrifoldeb portffolio dros y Gymraeg a sicrhau fod y dimensiwn ieithyddol yn cael ei adlewyrchu'n briodol yn y Cynllun Ardal lleol. Diau y dylai Cynllun Ardal Pwllheli a Llŷn roi pwyslais uwch ar y Gymraeg a phrif-lifo'r iaith i holl gynlluniau adfywio'r ardal.

Bydd y dangosydd isod yn cael ei ddefnyddio i fonitro amgylchiadau'r sir yn ystod oes y Strategaeth.

- Nifer y cymunedau, adrannau etholiadol, yng Ngwynedd sydd â 70% neu fwy o siaradwyr Gymraeg.

Mesur 2: Swyddogion Adfywio

Mae Cyngor Gwynedd hefyd yn cyflogi Swyddogion Adfywio Bro. Onid oes angen darparu hyfforddiant dimensiwn ieithyddol pwrpasol iddynt i'w galluogi i osod cynllunio ieithyddol yn briodol a rhesymol i gynlluniau adfywio lleol?

Gellir gosod agenda glir i'r swyddogion hyn i asesu sgôp y gefnogaeth i'r Gymraeg yn y gweithle. Yng nghalon Llŷn felly mae hyn yn annhebygol o fod yn broblem fawr ond yn Ne a Gogledd Ddwyrain Gwynedd mae'n sefyllfa wahanol. Gallai swyddog gyda mandad glir i gefnogi a datblygu cyflogaeth lleol cysylltiedig i ddatblygiadau tai (a chynladwydd y Gymraeg o fewn hynny) fod yn lwyfan pwysig i sicrhau llwyddiant y safle busnes/datblygiad ond yn allweddol yr un amser, cefnogi'r Gymraeg trwy ddangos manteision marchnata posibl defnyddio'r Gymraeg yn ogystal ac o bosibl sicrhau nawdd cysylltiedig i hyrwyddo'r Gymraeg yn y gweithle yn ysbryd cynllun gweithleoedd dwyieithog Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

Mesur 3: Cysylltu prosiectau gyda meysydd diddordeb cysylltiol.

Mae rhaglen Interreg yr Undeb Ewropeaidd yn darparu cyfleoedd pwysig i gysylltu cyflogaeth gyda phartneriaid yn lwerddon ayyb ac wrth gwrs gallent fod a chyswllt cryf i'r ieithoedd traws ranbarthol a'u pwysigrwydd yn nhermau cefnogi cynnyrch a gwasanaethau – gan amlinellu'n effeithiol yr elfen unigryw o'r iaith fel rhan bwysig o greu partneriaethau i gefnogi cyfleoedd cyflogaeth. Er enghraifft mae Partneriaeth Twristiaeth Gwynedd wedi cyflwyno cais diweddar am nawdd Interreg i gefnogi datblygu Busnes Digidol trwy Rwydwaith (DNB) sy'n canoli rôl y Gymraeg/ Gwyddeleg a threftadaeth i gefnogi cynnyrch twristiaeth yn y ddau ranbarth. Ffocws y gwaith hwn yw i ymchwilio i'r dull o ddatblygu cynnyrch a gwasanaethau newydd all greu buddion cyflogaeth yn yr lwerddon a Chymru a byddai'r llwyfan DNB yn fodd i gynorthwyo'r gweithgaredd hwn. Yn yr un modd, dylai datblygiadau megis Cynllun Tai, Gwaith, iaith ymchwilio i sgôp datblygu y mathau hyn o weithgareddau fel cyfrwng gweithredol i integreiddio iaith fel rhan o'r datblygiad busnes sylfaenol.

Mesur 4: Cynnyrch a Gwasanaethau Cymreig

Gyda chysylltiad mor gryf (ond cuddiedig) i gynladwydd y Gymraeg yna yn amlwg nid yw cysylltu hyn i 'bopeth' Cymraeg ond yn gam bychain pellach. Felly byddai'n ymddangos yn amserol i ffocysu cefnogaeth busnes tuag at ddatblygu cynnyrch a gwasanaethau gwirioneddol Gymreig (yn ogystal a'r iaith Gymraeg wrth gwrs). Mae'r fath ymdrechion wedi bod yn llwyddiannus mewn lleoliadau megis Glynllifon ayyb ac mi all ffurfio rhan o bortffolio Swyddog Adfywio Bro.

Mesur 5: Canolfan Hanes a Diwylliant yr Iaith Gymraeg

Mae wedi ein taro ers amser y byddai Pen Llŷn yn leoliad delfrydol ar gyfer Canolfan Hanes a Diwylliant yr Iaith Gymraeg. Gallai fod yn ganolfan i ymwelwyr allai hefyd gynig cyflwyniadau am hanes a hynt a helynt y Gymraeg yn ogystal a gweithredu fel rhwydwaith cyswllt cyntaf ar gyfer blasu profiadau Cymreig lleol yn ysbryd Cynllun Naws am Le Croeso Cymru a chynllun Bwrdd yr Iaith Gymraeg ar gyfer cysylltu dysgwyr gyda busnesau a sefydliadau sy'n arddel y Gymraeg (e.e. Bwtri, Pwllheli). Er enghraifft, nosweithiau cerddoriaeth Cymraeg (tafariadai Penlan, Whitehall, Y Fic), Tŷ Newydd, Llanystumdwy, Canolfan iaith Nant Gwrtheyrn, teithiau cerdded Cymdeithas Edward Llwyd a Chlwb Mynyddia Cymru.

Mae'r dynesiad hwn yn cynnig datrysiadau hydrin ond yn eu hanfod ail orau i'r broblem o weithredu cynllun tai fforddiadwy (a menter Canolfan Fusnes cysylltiedig) heb unrhyw gyfarwyddyd penodol o ran yr iaith Gymraeg.

Mesur 6: Dymunai Cyngor Cymuned Tudweiliog weld bod gallu siarad Cymraeg yn cael ei ystyried wrth asesu ceisiadau darpar denantiaid ar gyfer tai mewn datblygiad tai lleol.

2. Diwedd glo

Mae'r asesiad ardrawiad ieithyddol yn rhoi dyfarniad a sgôr +1 cadarnhaol allan o gyfanswm sgôr 4 ar gyfer datblygiad tai fforddiadwy Congl Meinciau gyda 3 mesurydd Niwtral a dim mesurydd Negyddol. Mae'r dyfarniad – sydd ag 1 mesurydd Niwtral yn ddarostyngedig i gynnal gwaith maes pellach i fesur effeithiau ieithyddol y datblygiad ar gymuned Botwnnog a phentrefi (ac ysgolion) eraill Llŷn ac Eifionydd - yn rhoi neges clir am effaith cadarnhaol y datblygiad ar y Gymraeg.

Ers 2001 mae canran siaradwyr Cymraeg Gwynedd wedi dirywio 3.1% sy'n golygu mai gan amlaf effeithiau niwtral gaiff datblygiadau tai lleol ar y Gymraeg am y rheswm syml mai dadleoli a symud siaradwyr Cymraeg o fewn y gymuned mae datblygiadau tai lleol – hynny yw, nid oes modd denu mwy o siaradwyr Cymraeg oherwydd amod byw neu weithio'n lleol, ac felly mae'r darpar denantiaid yn hanu o bwl penodol digyfnwidd. Er hynny, mae cynnal asesiad ardrawiad iaith yn parhau'n allweddol bwysig er mwyn sefydlu os bydd rhai datblygiadau yn cynyddu ac ymestyn y dirwyd ieithyddol oherwydd gwneuthuriad ieithyddol y tenantiaid. Tra bo'r sgôp i geisio lliniaru neu oresgyn effeithiau negyddol yn gyfyng ar y gorau, cyfraniad allweddol asesiad ardrawiad iaith yw amlygu os oes amryfusedd rhwng anghenion lleol ac anghenion ieithyddol, a thros gyfnod o amser sefydlu os yw hyn yn batrwm achlysurol neu mwy sefydledig. Yn y darlun ehangach cynyddir dealltwriaeth am y berthynas hon, yn arbennig o gofio bydd Cyfrifiad 2011 yn ddiddorol iawn o ran gweld faint o gymunedau 70% + o siaradwyr Cymraeg fydd yn goroesi yng Nghymru ac yn Ngwynedd. Diau os bydd gostyngiad pellach o 58 yn genedlaethol a 42 yng Ngwynedd y bydd rôl a swyddogaeth Asesiad Ardrawiad Ieithyddol tai fforddiadwy yn fwy arwyddocaol fyth.